

ERZURUM VE YÖRESİ AŞIK MÜZİĞİ ARAŞTIRMASI

Erzurum ve Yöresi Aşık Müziğinin Araştırılması başlıklı bilimsel araştırma projesi Temmuz 2007 - Aralık 2009 tarihleri arasında, Erzurum, İstanbul, Ankara ve İzmir'de yaşayan Erzurumlu aşıklarla birebir görüşülerek; verilerin birinci elden kaynak kişilerden derlenmesi yoluyla hazırlanmıştır. Ayrıca, konuya ilişkin olarak yazılı kaynakların taranması yoluyla da geçmişte yaşamış olup günümüze ulaşmış eserleri bulunan başlıca aşıklar hakkında da veriler değerlendirilmiştir.

Bu araştırma projesinde elde edilen bulgulara göre; Erzurumlu aşıklardan olup günümüze yalnızca şiirleri ulaşmış olan başlıca 31 aşık tespit edilmiştir. Bu aşıkların bazıları hakkında yeterli bilgiler bulunmayıp adları ve yaşadıkları döneme ilişkin şu bilgilere ulaşılmıştır:

1. Noksani (İsmail)	18-19.Yüzyıl
2. Lezgi Ahmet	1791-1847
3. Erzurumlu Emrah	1780-1860
4. Erbabı (Hüseyin Farkı)	1805-1884
5. Şehvari (Ahmet Şükrü)	19.Yüzyıl
6. Mahmud	19.Yüzyıl
7. Zelalet (Kasım)	1813-1897
8. Havasi (Mahmut)	1827-1892
9. Natıki (Ahmet Dursun)	1835-1906
10. Serdari	1837-1913
11. Mahiri (Hasan)	1837-1915
12. Kami	1843-1911
13. Sümmani	1861-1915
14. Lütfi (Mehmet)	1863-1915
15. Hafız Mikdat (Kemal)	1866-1941
16. Ovacıklı Ummani (Abdullah)	1872-1924
17. Hasankaleli Saatçi Nihani	1876 - ?
18. Karazlı Hakkı	1878-1948
19. Osman Kemali	1881-1954
20. Bardızlı Nihani (Mustafa Gedik)	1885-1967
21. Şenkayalı Hasan Yetimi	1886 - ?
22. Sütkaşlı Mevlüt Çalışkan (İhsani)	1900-1991
23. Behçet Marik (Mahir)	1907-1988
24. Muhiddin Tercanlı (Muhyeddin)	1911-1978
25. İbrahim Sarıkaya (Ardoslu Ummani)	1911 - ?
26. Yakup Can (Tortumlu Ummani Can)	1915-1983
27. Nalbant İshak Kemali	1916-1971
28. Faik Yazıcı (Hulusi)	1917-1967

29. Lütfullah (Durmuş Divani)	1919 - ?
30. Ali Çırcır (Rahmani)	1942-1993
31. Tortumlu Aşık Küçük Şakiri	-----

Bu projede Erzurumlu aşıklardan günümüze ulaşan ve çeşitli müzik albümleri yoluyla tanınmış başlıca on üç (13) aşık ile eserleri tespit edilmiştir. Söz konusu bu aşıklardan yedi (7) kişi ile bizzat görüşme yapılmış ve eserlerinin bir bölümü notalı olarak proje metninde sunulmuştur. Bu aşıkların yayımladıkları tüm albümlerin içeriği liste olarak sunulmuş olup eserlerin tamamının notalı olarak tespit edilme- si; araştırma proje süresini aşan bir zaman diliminde gerçekleştirileceği düşüncesiyle projenin kitap olarak yayımlanması aşamasında gerçekleştirilecektir. Erzurumlu bu aşıkların adları ve başlıca albümleri şöyle sıralanabilir:

Aşık Reyhani: Almancının Dramı, Param Yok, Usandım, Umut Dağı, Bir Daha Geri Döndür, Size Diyorum, Benim Gibi Zara Kalsın, Deprem, Son, Gidirem, Hain Dost Gidirem.

Diğer Albümleri: Aşık Reyhani Nusret Sümmanioglu Atışması, Aşık Reyhani Aşık Güruni Hikayesi, Aşık Reyhani Mevlüt İhsani Atışması, Aşık Reyhani Hayatı.

Aşık Erol Ergani: Biraktı Gitti, Erol Ergani İhsan Yavuzer Atışması

Aşık İhsan Yavuzer: Dağlar, Feryadına Bir Bak-sana, Yalan Olur Mu?, Asker Anısı.

Aşık Mustafa Ruhani: Ellere Kala

Aşık Nuri Çırağı: Yaralıyım Öksüzüm

Aşık Sıtkı Eminoğlu: Ah Hele Kurban

Aşık Rahim Sağlam: Senelerimi, Dur Hele, Gel-

mesem Ölürüm, Güllü Koklaya Koklaya, Bu Dünyaya Bel Bağlama, Kanlı Ormanlar, Dön Gardeş

Aşık Fuat Çerkezoğlu: Gönül Ferman Dinlemiyor

Aşık Hüseyin Sümmanioglu: Gül Yarelendi

Aşık Yanık Ayhan : Ana Kucağı

Aşık Nusret Sümmanioglu: Yok, Nerde Bulam,

Çare Düşünür, Sümmanioglu İle Aşık Şenlik, Atışması

Aşık Mevlüt İhsani: Van'a Ağıt, Ülker Sultan'ın Hikayesi

Aşık Sohbeti (Kul Nuri, Rahim Sağlam, İhsan Yavuzer), Sıladan Aşık Sohbeti -3

"Erzurum ve Yöresi Aşık Müziğinin Araştırılması" projesinde derlenen, notaya aktarılan ve tamamı sözlü olan ezgilerin tümü, Türk halk müziği geleneği içinde yer alan ve her türlü sözlü ezgi için kullanılan "türkü" terimi ile tanımlanabilir.

Erzurumlu aşıklardan derlenen halk müziği örnekleri, yörenin ezgisel karakteristiği ve yerel kalıp ezgiler bakımından incelendiğinde birçok kalıp ezginin zamanla unutulduğu, adları bilinen birçok kalıp ezginin de zaman içerisinde aşıklar tarafından farklı adlarla seslendirilip tanımlandığı tespit edilmiştir. Yöredeki aşıkların tanınmak ve "popüler olmak" olarak tanımlanabilecek bir kaygıyla eserlerinde ve albümlerinde zaman zaman aşık tarzı ürünler kadar geleneğin dışında besteler de yaptıkları bu araştırma ile saptanmıştır.

Erzurumlu aşıklarla yapılan görüşmelerden elde edilen müziksel bulguların tamamı yedi (7) aşığın seslendirdiği halk müziği örneklerinden oluşmaktadır. Proje metninin III. Bölümünde sunulmuş olan notalı örnekler müziksel açıdan incelendiğinde, derlenen halk müziği ürünlerinin "müziksel tür" bakımından "uzun hava, kırık hava ve karma hava" tipinde örnekler olduğu tespit edilmiştir.

Derlenen kırık hava örnekleri ritmik yapıları bakımından ele alındığında, ana usullere: 2/4'lük (Koçaklama), 4/4'lük (Tekke Makamı, Hiciv, Bey Usulü), birleşik usullere: 5/8'lik (Koçaklama, Sümmani Makamı), 6/8'lik (Yıldızeli Makamı) ve değişken karma usullere: 2/4, 7/8, 8/8, 11/8, 15/8'lik (Semai Makamı, Genç Osman Koçaklaması) örnekler tespit edilmiştir.

Erzurumlu aşıkların eserlerinde rastlanan bu değişken usul geleneği; Erzurum ve yöresi halk müziği karakterinde sıkça görülen bir müziksel öğe olarak gözlenmekte olup anonim ve aşık tarzı ürünlerin iç içe yaşadığı ve etkileştiği bir yapı olarak açıklanabilir.

Yöre aşıklarından derlenen uzun hava örneklerinin büyük ölçüde resitatif tarzda (konuşur gibi) okuma geleneğini yansıttığı; ezgisel yapının makam, di-zi ve seyir bakımından çoğunlukla "Hüseyini, Uşşak,

Saba, Segah, Hicaz" makamlarına benzerlik gösterdiği notalı örneklerle saptanmıştır.

Türk halk müziği türünün aşık tarzı örneklerinde büyük ölçüde bu makamsal yapıya rastlandığı bilinmekte olup Erzurumlu aşıkların eserlerinde de bu müziksel yapı gözlenmiştir. Erzurumlu aşıklardan tespit edilen uzun hava örneklerinden bir kısmı serbest başlayıp ritmik bir kalıp ezgi ile devam etmekte, diğer bir bölümü ise ritmik bir ezgi kalıbıyla başlayıp daha sonra serbest olarak devam etmektedir. Buna göre ezgilerin biçimsel kuruluşu şöyle ifade edilebilir:

1. İki bölümlü örnekler: a) Serbest sözlü (vocal) giriş bölümü, b) Ritimli sözlü (vocal) bölümü

2. İki bölümlü örnekler: a) Ritimli sözlü (vocal) bölümü, b) Serbest sözlü (vocal) giriş bölümü

3. Tek Bölümlü örnekler (tamamen serbest sözlü bölüm)

Erzurum aşık müziği ürünleri konusunda yaptığı-mız alan araştırmaları, kaynak / kılavuz kişiler ve yörenin başlıca aşıklarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler Erzurum aşık müziğinde "makam" terimi ekslenince bir inceleme yapılmasını gerekli kılmıştır. Aşıklar tarafından icra edilen ezgiler her ne kadar "makam" olarak adlandırılmış ise de Türk sanat müziğindeki "makam" terimi ile halk müziğindeki kalıp ezgi anlamında kullanılan "ayak" terimlerine karşılık gelmemektedir.

Aşık tarzı şiirler seslendirilirken kullanılan bu "kalıp ezgiler" yöreye özgü bir müziksel karakteri yansıtmaktadır. Aşıklar, hem usta malı, hem de kendilerine ait olan şiirlerini, bu kalıp ezgilere uyarlayarak icra ederler. Erzurumlu aşıklar arasında genel bir ifadeyle "aşık makamları" olarak tanımlanan bu kalıp ezgilere bağlı olarak çeşitli adlandırmalar dikkat çeker. Bu adlandırmalar şu biçimlerde karşımıza çıkmaktadır:

1. Aşığın etkilendiği olaylar (Örnek: Gurbet makamı, Garip makamı vb.)

2. Şiirsel tür ve biçimler (Müstezat, divan vb.)

3. Aşıkların kendi isimleri ve mahlasları (Sümmani makamı, Seyrani makamı vb.)

4. Yaşanılan yer, yöre adı (Türkmen Sarayı vb.)

5. Tarihsel, destansı kişilikler ve halk kahramanları (Koroğlu makamı vb.)

Yukarıdaki bulgular ve bilgilerin ışığında, bu araştırma projesinde "Erzurum ve Yöresi Aşık Müziği" konusunda, 21. Y'a ilişkin bir başlangıç niteliği taşıyabilecek alan derlemeleri ve kayıtları gerçekleştirilmiştir. Alanda yapılan çalışmalardan edinilen

gözlemler doğrultusunda, tespit edilen örneklerin yöredeki aşıkların repertuarının oldukça az bir bölümünü teşkil ve temsil edebildiği yolundadır. Elde edilen tüm kayıtlı malzemeler notalı olarak yazıya geçirildiği ve çeşitli boyutlarıyla analiz edildiği takdirde, Erzurum aşık müziğine ilişkin olarak önemli bir dağarın ortaya konulması mümkün olabilecektir.

Bu araştırmada yürütülen çalışmalar daha geniş katılımlı ekiplerle - belirli aralıklarla - tekrar edilebildiği takdirde de Erzurum aşık müziği hakkında gelecek kuşaklara önemli bir halk müziği hazinesinin bırakılabileceği anlaşılmaktadır.

● **Zeynel DEMİR,**

Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının doktorantı

Kaynaklar

1. ALTINAY, F. Reyhan. Cumhuriyet Döneminde Türk Halk Müziği (Kitaplar, Makaleler, Nota yayınları), Balçova Kaymakamlığı Yayınları, Meta Basım, İzmir, 2004.
2. ÖZARSLAN, Metin. Erzurum Aşıklık Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

Резюме

В статье Зейнел Демир "Исследование ашыгской музыки Эрзурума и его окрестностей" на основе изданных музыкальных альбомов рассматриваются образцы оригинальных ашыгских напевов.

Summary

Article Zeynel Demir "Research ashig music Erzurum and its environs on the basis of published music albums are considered examples of original ashig songs.

Təqdim etdi: BMA-nın Azərbaycan xalq musiqisinin tarixi və nəzəriyyəsi kafedrası

Elmi rəhbər: Əməkdar incəsənət xadimi, sənətşünaslıq doktoru, professor Tariel Məmmədov